

sosialurinn

Reyða kollveltingin

Framhald

Í hesi seinru greinini um russisku kollveltingina verður greitt frá teimum eirindaleysu útreinsingunum, sum Stalin framdi í trítíáárunum, har hann læt taka einar 8 milj. fólk av dögum, teirra millum 800.000 flokkslimir ella ein triðing av táverandi limatalinum í russiska kommunistaflokkinum.

Í 1923 varð nýggj stýrisskipan samtykt, sum gjørdi Russland til eitt sambandsríki — samgongan av sovjettsosialistiskum tjóðveldum ella USSR. Eftir hesi stýrisskipan skuldu øll lond, sum vildu ganga undir sovjetstýrið, kunna sleppa upp í hesa samgongu.

So leingi Lenin livdi, var hann tann, sum hevði tað stóra orðið at siga í tí nýggja, kommunistiska Russlandi. Eingin av hinum oddamonnunum var í so miklum meti sum hann. Men heilsan var farin at bila honum av álvara. Arbeiðsbyrðan og nervatrýstið undir kollveltingini og borgarastríðnum høvdu tikið honum ov dygt. Í mai 1922 fekk hann ein ferðil av heilabløðing, kom so mikið fyri seg aftur, at hann um heystið kundi fara aftur til verka, men heilabløðing kom av nýggjum á hann aftur í apríl 1923, so hann doyði niður øðrumegin og fekk ikki tosað. 21. januar 1924 doyði hann, 53 ára gamal, og deyðið hansara elvdi til eitt maktstríð í Kreml, sum vardi í fleiri ár.

Fyri dygga virksemi sitt undir kollveltingini og borgarastríðnum var Trotski óivað tann, sum næstur var til at arva sessin eftir Lenin, og hann var eisini óivað tann av kommunistisku oddamonnunum, sum hevði tær bestu gávurnar, men eftir hugsan Lenins var hann ov uppgjörður og ráðaríkur. Kamenev og Sinovjev høvdu svikið, tá mest umráddi í 1917. Nikolaj Bukarin var ikki nóg liðilgur og Stalin, sum nú var flokkskrivari, var maður, sum eingin um hetta mundið roknaði upp í part sum møguligan eftirfylgjara Lenins. Lenin dugdi annars til fullnar at skilja, hvussu týðandi starvið sum flokkskrivari var, og hann fryktaði fyrri at Stalin fór at nýta hetta vald uttan fyrilit. Tí bað hann í politiska testamenti sínum menn um at vara seg fyrri honum. Hann hevði ætlað at tikið flokkskrivarastríðið frá honum, men fekk ikki stundir til hetta, áðrenn sjúkan beindi fyrri honum.

Men Stalin hevði aðrar ætlanir. Júst tí at hinir oddamennirnir í kommunistaflokkinum ikki tóktust at virða hann stórvegis og hildu hann vera púra vandaleysan, fekk hann orsakað av starvi sínum, høvi til at virka í loyndum, so hann skuldi standa sterkur, tá tann uppperðin fór at koma, sum mátti koma eftir deyða Lenins. Stalin merkir »stálmaðurin«, og var upprunaliga dulnevi hansara. Kristna navn hansara var Josef Vissarionovits Dsjugasjvili. Hann var

føddur í bygdini Gori í Georgia. Pápin var fátækur skómakari og eitt brennivinsbarn. Stalin hevði góðar gávur og fekk tí fripláss á einum prestaskúla í Tiflis, men meðan hann var har, varð hann ávirkaður av sosialismuni og tiskil koyrdur úr skúlanum. Seinni vígdi hann kollveltingini alt liv sitt. Hann eggjaði, oljuarbeiðsmonnunum til at gera verkfall og kom skjótt at bera orð fyrri at vera ein av djavastu og idnastu monnunum hjá kollveltingarørsluni. Men hetta livið var tá ógvuliga hættisligt, og politíið hjá zarinum var í heilum eftir honum. Hann varð tikin fleiri ferðir og sat mong ár í fangatýppi í Sibiria.

Í 1922 gjørdist hann aðalskrivari í kommunistaflokkinum. Hann hevði ongan áhuga fyri flokksfilosofi, men flokkskrivarastarvið dæmdi honum væl. Her bar til hjá honum — hálvavegna í loyndum — at virka við tí eina í hyggju: at taka valdið í flokkinum. Hann var tolin og ógvuliga ágrýtin maður, snúin og harður av sær. Tað er sermerkt fyrri Stalin, sum í ein heilan mannsaldur hevði stórri vald í Russlandi enn nakar av zarunum hevði havt, at hann ikki tók sær hetta vald við einum kvetti, men nýtti eini 6—8 ár at koma á mál, við hvørt í parti við øðrum bólkinum av teimum, sum royndu at koma sær til valdið, við hvørt við hinum, meðan hann eisini av og á læt teir sleppa at klandrast sínámillum, sum teir vildu. Men aftaná hendi tað tíðum, at hann júst færdi tann politikk, sum tapandi móttøðumenn hansara høvdu havt. At enda gjørdist hann einavaldsharri í Russlandi meira enn nakar annar hevði verið tað áður. Í hesum sessi var loyniliga politíið honum besti stuðulin. Men hesin mistrúni maðurin helt aldrin uppat við at styrkja og tryggja vald sitt, og tey seinastu árin av lívi sínum sat hann í Kreml sum ein annar rómverskur Cæsar og helt øll liggja sær eftir lívinum.

Longu í 1925 — bert 1 ár eftir deyða Lenins — eydnaðist Stalin at reka Trotski úr verjumaðaráðharrasessinum. Seinni varð hann gjørdur útlagin, búið eina tíð í Alma Ata í mið-Asia, men noyddist so í 1929 at rýma úr landinum, fyrst til Turkaland, seinni til Frankariki og Noreg. Seinastu árin búið hann í Mexico, har hann í 1940 varð myrður, eftir boðum Stalins, vildu menn vera við.

Stalin vildi leggja teir mongu smáu bóndagaráðarnar í Russlandi saman í stórar felagseindir

og maskinamboð skuldu nýstá í landbúnaðinum, alla staðni, har sum hetta bar til. Til at fremja hetta endamál var ein veldug ætlan gjørd. Hetta var byrjanin til tær sonevndu 5-ára ætlanirnar. Tann fyrsta av hesum slagi kom í gildi 1. oktober 1928. Hetta var ein risaroynd. Eitt veldugt ríki gjørdi her ætlanir fyrri framleiðslu síni fimm ár fram í tíðina. Hesi fyrstu fimm árin skuldi framleiðslan tvífoldast og iløgurnar skuldu vera 50 milliardir rublar. Við einum ódnartaki skuldi Russland við øllum sínum veldugu ónýttu møguleikum gera seg púra leyst av øllum øðrum londum. Politiskt var hetta eitt avgjørt frávik frá tí kós, sum Lenin hevði lagt, men Stalin trumfaði vilja sín í eggnum og brátt vórðu allir móttøðumenn hansara settir til viks. Hann átti nú einsamallur tað heila og fulla valdið í Russlandi og hann fór ikki fram við mýkingum. Men skjótt kom eisini til sjónar, at henda velduga 5-ára ætlan kundi ikki fremjast í verki uttan so, at landið hevði eina sterka leiðslu, sum ikki vildi dvína fyrri nøkrum.

Men trupulleikarnir vóru egilgír, tí ikki trutu bert tekniskir serfrøðingar, men eisini faklærdir arbeiðarar. Neyðugt var at taka bóndasynir úr bygdum við púra miðaldarligum livihátti og í størsta skundi læra teir upp í einum faki, so teir gjørdust forir fyrri at passa maskinur og nýta tey amboð, sum 20. öldin nýtti. Framá gekk, men prisurin var høgur, bæði í maskinum og mannalívum. Stór mistøk vórðu gjørd, og mong vóru vónbrotni. Men framleiðslan vaks og nýggj risavirki vórðu reist: jarn- og stálvirki, maskin- og traktorverksmiðjur, skjótil varð settur á nám av ymsum slagi, el-verk og kemiskur og elektrokomiskur idnaður. Stjórnin aftraði seg ikki at seta øll hugsandi tiltøk í verk fyrri at fáa fólkid at spenna seg út av øllum alvi. Um okkurt ikki gekk, sum tað átti, kundu teir, ið ábyrgdina høvdu, rokna við at verða ákærdir fyrri sabotasju, meðan hvinvegin góð úrslit vórðu lonað við virðislonum.

Fyri at fremja kollektiviseringina av landbúnaðinum legði Stalin í 1930 eftir stórbøndrunum, teimum sonevndu kulakkunum. Orðið kulakkur varð upprunaliga nýtt um teir stórbøndur, sum høvdu nógvar bønarmenn, men kom sum frá leið at verða nýtt um allar teir, sum vóru imóti kollektiviseringini. Stalin læt fleiri miljónir av hesum bøndrum handtaka og flyta við tvingisli til kollektivbrúkini. Í fleiri bygdum kom tað til harðar bardagar millum politistar og bøndur, og stjórnin læt eisini ein hóp av bøndrum drepa. Hesir tóku so til sabotasju: sáðuðu minst møguligt av kornfrukt og drupu meginpartin av kariatúrnum, sum teir so antin sjálvir ótu ella seldu. Eftir tveimum árum minkaði hús-

djóratalið á henda hátt við einum helmingi, og tað gingu mong ár áðrenn fullskipað varð aftur.

Kollektiviseringin kravdi ræðulig offur, men burtursæð frá einstøkum frávikum helt Stalin kósina óbroytta, og tað eydnaðist honum at koma á mál. Ögnarbøndurnir hvurvu og tey kollektiv stórbúkini, tær sonevndu »kolkosurnar« gjørdust vanligar í russiskum jarðarbrúki.

5-ára ætlanin týddi ikki einans eina tekniska kollvelting í Russlandi, heldur eisini eina politiska, sosiala og figgarliga kollvelting. Sovjettsamveldið gjørdist eitt statssosialistiskt idnaðarland við einum nútímans kollektivum landbúnaði, alt undir einari strangari diktatorleiðslu. Men henda umbroytingin hevði einans verið gjørlig við ógillum offrum, sakni og liðingum. Miljónir av fólkum vórðu tikin av dögum, meðan aðrar miljónir livdu eitt neyðarlív í fangatýppum og tann stóra fjøldin noyddist at liva frá hondini í munnin fyrri at stjórnin skuldi kunna gerast færi fyrri at reisa tann pening, sum kravdist fyrri at útbyggja framleiðsluna. Samstundis hvarv eisini seinasta leivdin av politiskum frælsi, frælsi at tala og skriva og rættafrælsi. Ríkið hjá Stalin gjørdist ein statur, har bert ein vilji valdaði: vilji Stalins!

Eisini á øðrum okjum varð russiska samfelagið púra broytt hesi árin. Beint eftir kollveltingina høvdu tær radikalastu hugsanir sitid í hásæti. Hetta var galdandi fyrri hjúnarlagið, familjulívið, barnauppvæjning, rættarskipan, list og mangt annað. T.d. var ógvuliga lætt at fáa hjúnarbandsskilnað. Menn vildu hava allan tvingislið burturbeindan. Upplæringin í skúllum skuldi fullkomiliga broyttast. Brotsverk vóru ein samfelagssótt. Brotsmaðurin skuldi ikki revsast, men við mildni fáast aftur á rætta leið. Listin var fræls. Listarmennirnir skuldu hava loyvi til at royna seg, so sum teimum lysti.

Men alt hetta broytti Stalin. Ríkinum tørvaði stórar og barnaríkar familjur, tí varð nú nærum ógjørligt hjá vanligum menniskjum at fáa hjúnarbandsskilnað. Foreldrini komu aftur til heiður og æru í barnauppvæjningini. Skúlarnir tóku upp strangan disciplin, uttannatælingin kom aftur í nýtslu, og lærarnir skuldu eggja børnunum til at kappast. Allastaðni í samfelagnum gjørdi nýggja politiska rákið var við seg. Listin varð gjørd til »brúkslist«. Hon skuldi tæna statinum og laga seg eftir teimum boðum, sum teir ráðandi góvu. Listarmennirnir skuldu ikki sleppa at eksperimentera, men listin skuldi

Ritstjóri:
Hans Thomsen

